

Erstatning til de forflyttede

af Birte Haagen

*Penge er ikke alt, men der er ikke den ulykke,
de ikke kan råde bod på!*

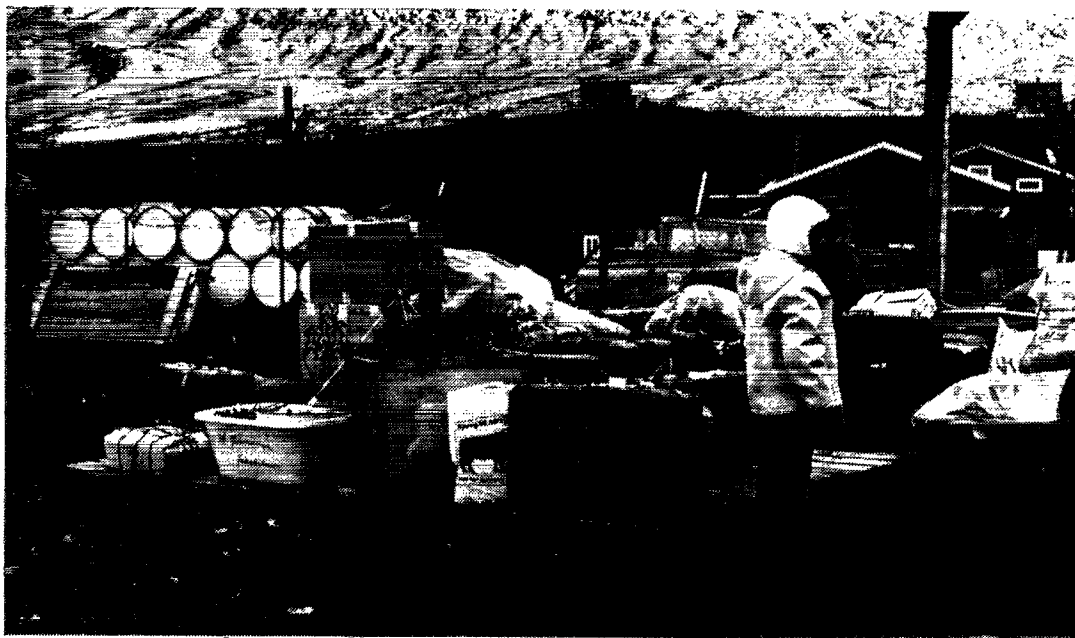
(Embedsmand i G-rådssekr., efteråret 1973).

Oktober 1972 flyttede de sidste beboere fra kulminebyen Qutdligssat på Diskoøens nordside. Et halvt år tidligere var kulbruddet blevet definitivt lukket, og produktion af kul i Grønland dermed hørt op. Minearbejderne skulle væk fra stedet. Byens eksistens var helt afhængig af kulminen, idet så godt som al indtjening kom fra minen og de virksomheder, der var knyttet til dennes drift.

Dermed effektueredes den dom, Poul Møller som statsrevisor afsagde allerede i 1958, og som hvert år blev strammet i statsrevisorernes beretning. Indtil Poul Møller blev finansminister i VKR-rederingen og fik politisk mulighed for at give de administrative organer besked på at finde på en ordning, d. v. s. finde på en måde at afvikle kulbruddet på. Beslutningen og forhandlingerne, der førte til dette mål, er udelukkende foregået på det administrative plan. Regeringen kunne således beslutte nedlæggelsen for lukkede døre, og spørgsmålet har aldrig været til politisk diskussion i Folketinget. – Angiveligt fordi det ikke ansås for politisk muligt at lave om på indstillingen til det urentable, statsejede kulbrud.

Nedlæggelse

Der gik imidlertid 15 år fra de første nedlæggelsesbetragtninger kom frem i G-50 betænkningen og til den faktisk fandt sted. Så længe kan det nok ikke forventes at vare, når de privatdrevne miner i Grønland ikke længere giver overskud. De vil ikke være tvunget til at tage andet end strengt økonomiske hensyn. Men såfremt der vokser rigtige byer op omkring minerne, hvor der brydes igennem en længere årrække, vil en del af de problemer, som Qutdligssætterne nu har været igennem, blive aktuelle igen. Folk må så igen forlade deres hjem, by og huse. De må begynde forfra på en ny tilværelse et nyt sted, hvor de ikke er særlig velkomne, men bliver betragtet som konkurrenter af den stedlige befolkning. Tilråb som: „Rejs hjem til Qutdligssat“ og murren i krogene over, at tilflytningsstedet havde vanskeligheder nok i forvejen og nu yderligere skulle føde på dem fra Qutdligssat, har de fleste af de forflyttede oplevet. Det har skabt bitterhed, og de første år var hårde at komme igennem. Både af disse grunde og p. g. a. arbejdsløshed. Men



En families ejendele samlet og klar til at blive udskebnet. Er familien også parat?

Fot.: Torben Lodberg. 1972.

de forflyttede har klaret sig fantastisk godt, skønt de havde alle odds imod sig.

Aussivik-lejr sommeren 1977

I juli holder Aussivik-gruppen en lejr i Qutdligssat, hvor bl. a. den grønlandske arbejders historie skal diskuteres. I den forladte by, hvor organiseringen af arbejdere startede, står de tomme huse i den forladte by og vidner om den tid, da her var en levende by og et kulbrud på stedet. Husene fortæller en helt speciel historie:

Økonomisk dispensation

Befolkningen i Qutdligssat rejste krav om at få en erstatning for de huse, de måtte fraflytte. Det rejstes som et kollektivt krav, og allerede i 1967 begyndte kommunalbestyrelsen at undersøge mulighederne herfor. Kravet støttes på alle

administrative niveauer. Der var enighed om, at det var rimeligt, og befolkningens villighed til at fraflytte stedet blev gjort betinget af, at der blev tale om en økonomisk dispensation.

Der var ganske vist i administrationen i København nogen irritation over den *erstatningsmentalitet*, der var i Grønland. Ville andre, der har måttet forlade deres huse i nedlagte bygder nu også komme og med samme ret forlange en erstatning udbetalt? Og hvad med hunde, skure, kødstativer o. a. og den eneste større private virksomhed i Qutdligssat? – Normalt kan man kun kræve erstatning for uforskyldt tab og ikke for tabt profit; men da der var enighed om, at der rent juridisk ikke kunne rejses krav om erstatning i forbindelse med nedlæggelse, afvises sådanne krav. Hvad angik boligerne, erkendtes det, at

Qutdligssat udgjorde et særtilfælde, og at erstatning måtte udbetales af billighedshensyn (= rimelighedshensyn).

Billighedshensyn

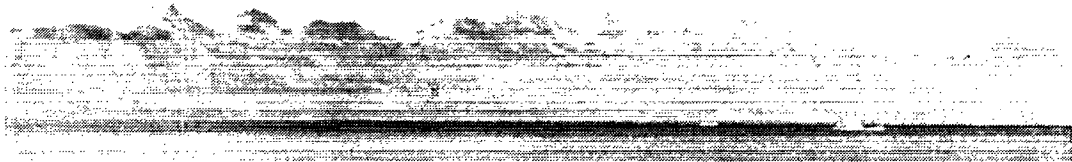
I det første notat, der blev udarbejdet om erstatningen, skønnedes udgiften at blive 125–150.000 kr., hvilket kommunalbestyrelsen i Qutdligssat straks afviste som værende for lidt. Boligstandarden var ikke så ringe, som nævnte beløb antydede, og folk havde investeret i boliger i forvisningen om, at der ville være en erhvervsmæssig fremtid ved kulbrydningen. Det var iøvrigt først for få år siden, boligstøttelån var ophørt i Qutdligssat. Landshøvdingen var enig med kommunalbestyrelsen, han havde for

nylig gået tur i Qitdlerpait (beboelseskvarter nord for elven) og mente, at der var mange nette huse.

Det indstilledes, at man søgte statens medvirken, for det var dog staten, der skulle nedlægge byen; og det offentliges holdning havde gennem årene vekslet meget med hensyn til driften af kulbrudet og medfølgende til- og fraflytning. I perioder var folk blevet opfordret til at flytte dertil og havde fået flyttepræmie ved at bosætte sig i Qutdligssat, fremhævede man i arbejds- og socialdirektoratet. I ministeriet mente man ikke, at de argumenter ville gøre sig så godt i en bevillingsansøgning, og foretog for forståelsens skyld en sammenligning med tilsvarende forhold i Danmark.

Den forladte by sommeren efter.

Fot.: Helen Neerings, 1973.



Som eksempel brugtes virksomheden Danfoss, som en hel bys befolkning er tilsvarende afhængig af, på samme måde som befolkningen i Qutdligssat var af kulbruddet.

Værdiopgørelse

Der udarbejdedes en opgørelse over restgælden i husene. Den androg pr. 28.2.1969:

for private låntagere	304.068,- kr.
for statsejede BSU-huse	560.216,- kr.

Da husene begyndte at blive vurderet, viste det sig hurtigt, at kommunalbestyrelsen havde ret; det beregnede beløb kunne ikke holde. Allerede de fire første huse, der blev vurderet, åd beløbet op, det beløb der var beregnet som erstatning for hele byen.

Det tog sin tid at få et overblik over husenes værdi og de forskellige lån i dem. Kommunalbestyrelsen prøvede ved hvert eneste møde at få fremskyndet en afgørelse, og det var et emne, der blev snakket meget om mand og mand imellem i Qutdligssat. De allerede fraflyttede begyndte at henvende sig angående erstatning for deres forladte huse. Men foreløbig måtte de nøjes med et henholdende svar, eller blev rådet til at leje huset ud.

Foråret 1970 forelå en foreløbig opgørelse, som anslog vurderingssummen for private huse til 1,4 mill. kr. Det drejede sig om ialt 264 boliger, heraf 101 med boligstøttelån. 68 boliger var saneringsmodne.

Huserstatning stilles som spørgsmål i Folketinget

Folketingsmedlemmet for Grønlands

nordkreds, Knud Hertling, forespurgte den 10. marts 1971 i Folketingets spørgetid, hvorledes det gik med spørgsmålet om erstatning til private husejere, som flyttede fra Qutdligssat?

Her kom det for første gang offentligt frem, at det var udtalt, at der ikke kunne rejses juridisk krav om erstatning! Der reageredes øjeblikkeligt fra bl. a. Jakobshavns kommunalbestyrelse, som mente, det ville betyde, at befolkningen fra Qutdligssat blev stillet i en dårlig økonomisk situation allerede inden fraflytningen, såfremt der ikke blev udbetalt erstatning. Kommunalbestyrelsen i Qutdligssat erklærede, at man var villig til at dække udgifterne til et responsum fra en juridisk professor for at få problemet tilbundsgående undersøgt.

Det blev imidlertid ikke aktuelt, for midt på sommeren var M. f. G. nået så vidt, at der kunne anmodes om tilslutning til erstatning fra finansudvalget. Finansministeriets tilslutning forelå forinden, og det blev foreslået, at staten bidrog med samme beløb som Landsrådet, dog max. 400.000 kr. Restgælden på 3,1 mill. kr. på statslån i boligstøttehuse blev det foreslået at afskrive. — Finansudvalget tiltrådte.

Den endelige vurdering

På ansøgningstidspunktet forelå den endelige vurdering af husene imidlertid endnu ikke. GTO blev bedt om at foretage den i august 1971, og da Landsrådet samtidig besluttede, at der skulle ydes fuld erstatning til husejerne, kunne det ansøgte beløb ikke holde. Kommunalbestyrelsen prøvede at presse Knud Hertling, som nu var blevet Grønlands-



Den danske håndværker, der købte byen, holder Sct. Hans bål for vennerne på et af husene.

Fot.: Helen Neerings, 1973.

minister, til at fremme en afgørelse og sendte repræsentanter til København for at skynde på, så folk i Qutdligssat kunne få udbetalt deres penge.

I maj 1972 søgtes om fordobling, d. v. s. 800.000 kr. fra statskassen. Landsrådet og Qutdligssat kommune bidrog med 400.000 kr. hver.

Betingelser

Betingelsen for statens bevilling var, at sagen ikke måtte danne præcedens, samt

at en del af beløbet skulle båndlægges. Arbejds- og socialdirektoratet havde udtalt sig imod båndlægning, og erstatningstagerne var ligeledes imod. Men det blev sådan, at beløb på 5.000 kr. og derover blev båndlagt og sat under administration af det stedlige forsorgsudvalg.

I december 1972, altså efter at alle var flyttet fra Qutdligssat, var overdragelsesdokumenterne udarbejdet, og oversigter over de personer, der skulle have



Qutdligssat ca. 1929 med de små kulbrudshuse, som blev flyttet med fra Qaersuarssuk.

Ukendt fotograf (Det kgl. Bibliotek).

udbetalt erstatning, var sendt til banken med besked om, at beløbet skulle indsættes på en spærret konto.

Det beløb, husejerne skulle have udbetalt i erstatning, udgjorde ialt kr. 509.320,06, hvoraf kr. 184.341,61 var til fri disposition. Resten, kr. 324.878,45, skulle indsættes på spærret konto.

Ialt 48 personer fik en erstatning på over 5.000 kr. og havde således et beløb stående på spærret konto.

Betingelser for ophævelse af båndlægningen:

I januar 1973 fremsendtes som sidste led i sagen betingelserne for ophævelse af båndlægningen:

1. Personer, der bor til leje, kan få tilladelse til løbende at få anvist et til huslejen svarende beløb, så længe der henstår midler på kontoen.
2. Personer, der har hus, kan få tilladelse til løbende at få anvist et til terminsudløbet svarende beløb, så længe der henstår midler på kontoen.
3. Personer, der ønsker at købe eller

bygge hus, kan få tilladelse til at hæve det båndlagte beløb, når det er godtgjort, at beløbet medgår til købs eller byggeriets finansiering.

4. Personer, der ønsker at anvende midlerne til erhvervsformål, kan få tilladelse til at hæve hele det båndlagte beløb, når dette som eget indskud (helt eller delvis) kan danne grundlag for ydelse af erhvervsstøttelån, eller når anvendelse af det båndlagte beløb til formålet i øvrigt skønnes rimeligt.
5. Personer, der agter at tage fast bopæl uden for Grønland, kan få tilladelse til at hæve hele det båndlagte beløb, når de afgiver erklæring på tro og love om, at de agter at tage bopæl uden for Grønland.
6. Det båndlagte beløb frigives, når den berettigede afgår ved døden.
7. Når det i øvrigt på grund af tyngende gældsbyrder eller svigtende indtægter skønnes at være af væsentlig betydning for den berettigedes eller dennes families velfærd, eller



„Lille Qutdligssat“ i Jakobshavn. Her bor 31 familier fra Qutdligssat, som har meget svært ved at klare de høje huslejer.

Fot.: C. J. Ohsten, 1975.

når den berettigede har måttet afholde større udgifter til anskaffelse af rimeligt bohave, kan frigivelse ske.

Erstatningstagerne

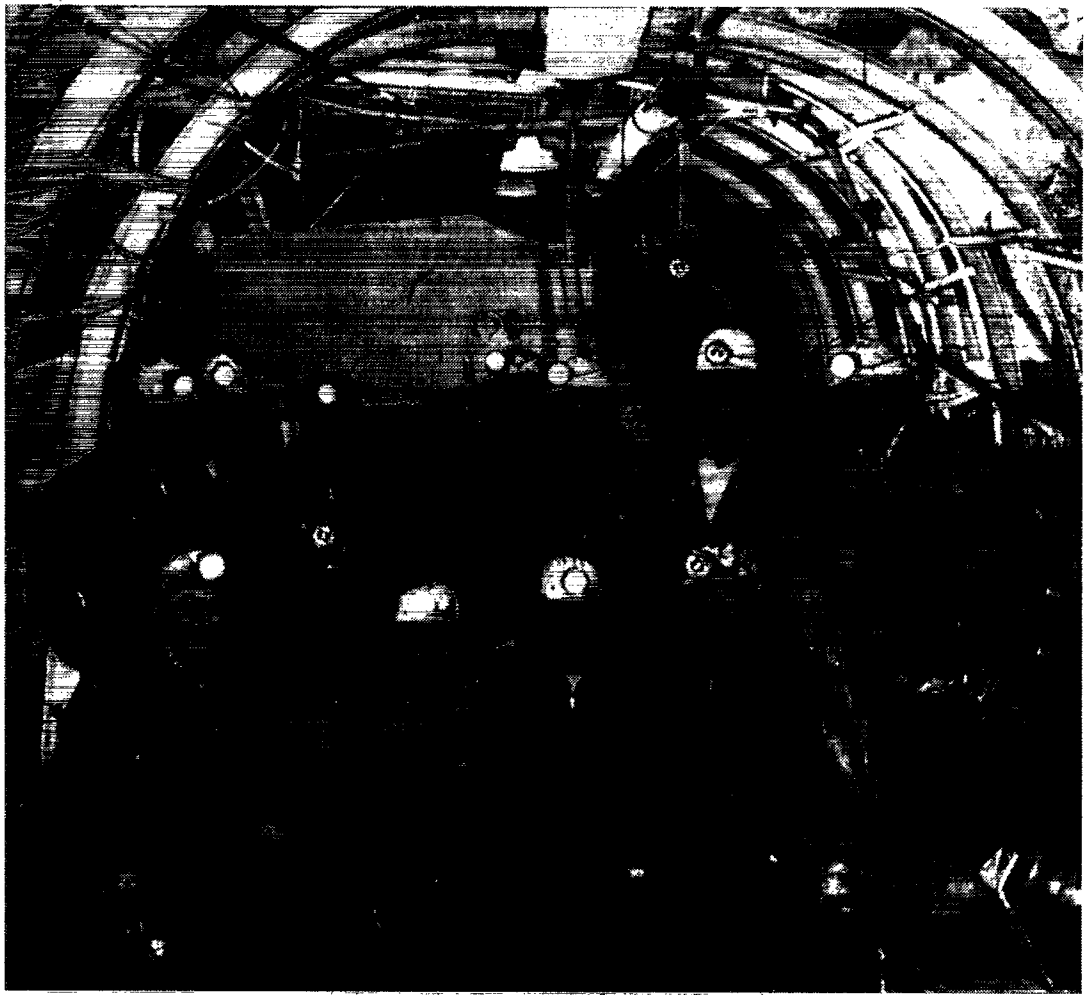
Det blev aldrig til noget med en undersøgelse af de juridiske aspekter i sagen. Der var blandt juristerne i M. f. G. formodning om, at de erstatningsretlige krav ikke var opfyldt. En undersøgelse mentes ikke at ville føre til noget, og endvidere var forløbet af erstatnings-sagen ganske tilfredsstillende. „Selvfølgelig var der jo nogle, der blev skuffede, fordi vurderingen af deres huse ikke var sådan, som de havde gået ud fra, da de selv vurderede,“ kommenterede Knud Hertling, men regnskabschefen i Landsrådssekretariatet oplyste, at der kun havde været to klager over vurderingerne. Og han fortsatte, at han var vidende om, at mange, især ældre, føler det nedværdigende at skulle gå til forsorgsudvalget og bede om at få af sine egne penge.

Der er generel utilfredshed med er-

statningsbeløbene blandt fraflytterne fra Qutdligssat. Men når det kommer til stykket, vægrer man sig ved at klage. Først og fremmest fordi man ikke regner med at få noget ud af en klage, og fordi det, at man vandt en sejr ved i det hele taget at få erstatning, ikke skal sættes over styr.

Havde vi vidst, at vores by ville blive solgt for 65.000 kroner, var vi aldrig flyttet!

Sådan sagde en af de forflyttede fra Qutdligssat og harmedes over, at befolkningen intet havde fået at vide om, hvad deres by vurderedes til i handel og vandel. Og sandt nok, beboernes muligheder for samlet aktion, for eksempel ved selv at købe byen, blev negligeret og umuliggjort, fordi beboerne først blev spredt ud over det meste af Grønland. Ejendomsretten overgik til staten, og inden udbetalingen af erstatningsbeløbene til de forflyttede er sket, er Qutdligssat by solgt til en dansk tømrermester i Holsteinsborg for 65.000 kr.



QUTDLIGSSAT
af Malik Høegh
Dansk gendigtning: Ib Michael

Pengene er herre
over myndighederne
de er vejen til ulykker
Ha-iar!

de begæres
de er årsagen til
det forbandede profitjag.

I, der arbejder, regnes ikke for noget
jeres meninger regnes ikke for noget

Qutdligssat blev lukket
arbejderne ladt i stikken
forflyttet til ulykkerne
Ha-iar!
I så de blev forvist
hvor var jeres meninger?

I, der er tavse, regnes ikke for noget
jeres meninger regnes ikke for noget

Qutdligssat ...

Qutdligssat ...

Vi må og skal komme igen!